

шествуването на критиката като благороден съпътник на литературата най-често е съпътствано с изключително много трудности и главоболия. И тъкмо тази особено трудна и спорна област е привлякла перото на Свиленов, който е отделил място и за своите събратя в книгата си.

В цялостния летопис на новата ни литература Свиленов отбелязва ролята и значението на критиците и на техните книги. Споделил си за наблюденията на автора за творческия принос на Г. Панев („Защитник на реализма“), на П. Динев („Литературознавство без рамки и етикети“), на П. Зарев („Изкуството на портретиста“), на Е. Каранфилов („Зряло творческо дело“), на Т. Жечев („Вникване в българския дух“), на З. Петров („Шрихи от портрета на един критик“), на Кр. Куюмджиев („Талант — това значи да си интересен“) и др. С любов и вълнуване са написани статиите за Т. Боров и Б. Делчев. Свиленов има дарбата на истинско критическо самораздаване. Това личи не само от активната му намеса в печата по въпросите на поезията и прозата, но и в отзивите за критиката. Не всичко написано за отделните критици е еднакво задълбочено и точно, но общо проличава голямата търпимост и широта във възгледите независимо от предпочитанията. Тонът на статиите за П. Зарев, З. Петров или Симеон Султанов е напълно различен, но в последна сметка сполуката е почти еднаква — читателят добива представа за различния облик на тези критици, за техния оригинален принос в движението на литературните пластове и в атмосферата на съвременната ни култура.

Свиленов особено се вълнува от активното участие на критиците в литературния процес. Тук конкретно е посочена ролята и значението на пряката рецензентска дейност на Г. Панев, П. Зарев, Е. Каранфилов, Кр. Куюмджиев, Д. Танев. За Е. Каранфилов например съвсем справедливо се казва, че той „не заболва с годините от аристократичното пренебрежение към рецензията и днес също нерядко откликва на развълнувала го книга, на интересно литературно явление. Рискът да не би да срещи с първа оценка, от който така бягат някои мастити критици, му е чужд“ (с. 227).

Струва ми се, че всички ние тепърва ще осъзнаваме и разбираме присъствието и участието на Т. Жечев в българската литературнокритическа мисъл. Този оригинален съвременен тълкувател на „страстите български“ все повече ни изненадва с необикновените си прозрения за българския дух, за националното ни самосъзнание и гордост. Свиленов е доловил и се е развълнувал от критическия феномен Тончо Жечев, чието слово започва да звучи все повече като „изявна проза“. Самият Свиленов сякаш донякъде е малко стъписан пред нестандартното развитие и израстване на този съвременен автор, чиито книги все още ни затрудняват при точното им жанрово определение. Раз-

листвайки книгата на А. Свиленов „Съвременници“, можем да открием отделни пропуски, непълноти и спорни моменти, можем също да не споделяме всички твърдения и оценки за разглежданите автори. Но ние безспорно ще бъдем завладени от неподправеното критическо горене, с което са написани повечето страници. Съвременният литературен процес, с неговото многообразие и пестротата, със сложността на проблематиката и явленията присъства в раздвижен план в изследванията на Свиленов.

Ваня Бояджиева

„ИСТОРИЯ ЛИТОВСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ“

Вильнюс, изд. Вага, 1977, 960 с.

В края на 1977 г. Институтът за литовски език и литература при Академията на науките на Литовската ССР издаде на руски език обемистия еднотомник „История на литовската литература“, предназначена за масовия читател в СССР, проявяващ интерес към своеобразното и развитието на многонационалната съветска литература, обогатявана постоянно с изненадващи шедеври от многобройни нации и народности.

„История на литовската литература“ е изследователски труд, обединил усилията на най-значителните литовски литературоведи — В. Ванагас, В. Галинис, Л. Гинейтис, К. Довейка, Я. Жейкайтис, А. Залаторюс, Ю. Качулис, В. Кубилюс, Й. Ланкутис, Р. Микшис, К. Настопка, Р. Пакалнишкис, А. Радзивицис и А. Самушюнис, — които обобщават многовековния художествен опит на древната и вечно млада Литва. Взети са под внимание всички национални особености на литературния процес и са осветлени в основни линии най-ярките и характерни творци и явления, утвърдили пътя на литовската художествена литература — от нейните „извори“ през XIV столетие до динамиката на текущата ни ден. Тази история е своеобразна кратка енциклопедия на това многовековно литературно развитие и по своята същност се явява своеобразно продължение, разширение и допълнение на научните факти, сведения и обобщения за литовската литература, които за първи път след Отечествената война бяха събрани в известния „Очерк за историята на литовската съветска литература“, издадена в Москва през 1955 г., или в шесттомния изследователски труд „История на съветската многонационална литература“ (Москва, 1970—1974).

При написването на настоящия еднотомник авторският колектив използва богатия опит, натрупан при написването на петтомната „История на литовската литература“ (на литовски език), Вильнюс, 1957—1968. Внимателната съставка между петтомника и еднотомника показва, че в сегашната исто-

рия на литовската литература са възприети почти изцяло основните принципи на периодизацията на литературния процес („Дооктомврийски период“, „Литературата между 1917 и 1940 г.“ и „Съветски период“). В една и съща насока се осветляват по същество най-крупните обществено-политически събития и най-ярките творци и произведения от различните течения и периоди. Еднаква е и най-общата постановка при разкриването на различните идейно-творчески борби и дискусии. А не се различават по своята същност и оценките за творчеството на отделните писатели, представяни в отделни портрети или за развитието на противоречивия литературен процес, отразен в обзорните глави. Подобна приемственост трябва да се възприеме само като признак за овладяна обща методология при научното интерпретиране на една и съща проблематика. Приемствеността не намалява значението и оригиналността на новата литературна история. Тя не трябва да се приема и като „съкратен вариант“ на петтомника, тъй като тя е „напълно самостоятелен труд“ (с. 7).

„Дооктомврийският период“ от развитието на литовската литература обхваща материала от възникването на писмеността в Литва до победата на Октомврийската революция. Този дълъг период от литовската литература се подразделя на четири подпериода: първите стъпки от развитието на литературата (написана от Л. Гинейтис) и с единствен монографичен очерк за Кристонас Донелайтис (от същия автор); литературата от първата половина на XIX в. (В. Ванас) — също с единствен литературен портрет за Антанас Баранаскас (Р. Микшис); литературата на втората половина на XIX в. (К. Довейка) с литературни очерци за Майронис (Л. Гинейтис) и Жемайтис (В. Ванас); литературата от началото на XX в. (А. Залаторюс) с литературни портрети за Йонас Билонис (А. Залаторюс) и Юлиус Янонис (В. Кублинос).

Не е безинтересно за българския читател да знае, че в развитието на нашата и литовската литература има твърде сходни събития и много общи явления в съдбите на двата народа, живели на невралгични кръстопътища между Изтока и Запада.

От литературната история на Литва научаваме, че корените на литовската писменост се отнасят към времето, когато литовската държава, наричана „Велико княжество Литовско“, води ожесточена борба срещу същите „кръстоносци“, нападали и българските земи. През XIII и XIV в. Тевтонският орден, поддържан от Рим и папата, от църквата на целия западен римокатолически свят и от светската власт на западноевропейските феодали, покорява племената на прусите и западните литовци, а родственият му Ливонски орден окупира владенията на съседните латишки и естонски племена. Многовековната агресия на кръстоносците затормозва

не само икономиката, но и културното развитие на Литва. Пречи й да общува с по-развитите страни на Западна Европа. Като се съпротивяват на обскурантизма на тази агресия, литовците дълго запазват своята привързаност към езичеството и упорито не желаят да възприемат християнството, насаждано с огън и меч. . .

За да се защитят, управляващите литовски феодали търсят свои съюзници сред славянските народи. На първо място те много се сближават с Полша. В 1385 г. се сключва между двата народа т. нар. Кревска уния. Литва и Полша имат дълги години почти еднаква съдба. През 1387 г. Литва приема официално и католичеството, но въпреки това продължават да битуват остатъци и от езичеството. Започват продължителни войни в резултат на които към Литва постепенно се прибавят все повече руски, белоруски и украински територии. . .

Върху литературата и изобщо върху целия културен живот на Литва силно въздействие оказват полската католическа и руската православна култура, които се кръстосват по литовските земи. Литовците имат враждебно отношение към насилствено насаждалия католицизъм и това облекчава проникването и влиянието на православната култура, която е и по-демократична. В края на XIV в. съдебните дела в Литва се водят на староруски писмен език. Това се налага от факта, че в състава на държавата влизат обширни територии славянски земи. На същия език са създадени и първите писмени паметници или литературни произведения на Литва. Държавните документи, характерните за времето летописи и другите писмени паметници са на староруски език. Едва в 1697 г. този език е официално изключен от литовските съдилища и заменен с полски език.

От XVI в. се забелязва подем не само в икономиката, но се усилва и влечението към културата, духовните ценности и материалното благополучие. Аскетическият дух търпи поражение. Широки кръгове от литовското дворянство подражават на полската шляхта. Държи за редица административни и законодателни реформи. Разрастват се градовете и се обособяват като културни центрове. В XVI в. Вилнюс е вече един от значителните центрове на културния и политическия живот на Източна Европа. В този град се поддържа високо равнище на интензивен културен живот: създава се богата библиотека, условия за творческа работа и за изява на известните учени и писатели по онова време. На княжевския дворец подражават и такива магнати като Радвили, Гощаутаси, Сапеги и др.

Още през 1525 г. във Вилнюс се развива книгопечатането. Първата печатница е организирана от белоруския хуманист Ф. Скорина. Книгите му са на високо полиграфично равнище. Той издава „Апостола“, „Малката попътна книжка“ и др., които са и първите печатни книги в Изт. Европа.

Хуманистичните идеи на века идват в Литва преди всичко чрез Краковския университет, но те се пренасят и направо от Германия и даже от Италия, тъй като съпругата на Жигимантас Старий (Сигизмунд I) Бона Сфорца капи свои съотечественици направо от Рим. Става популярна и теорията за римския произход на литовците. Академичната младеж се увлича в тази насока и предлага да се въведе латинският като официален език. През средата на XVI в. в Литва се използва често латинският език и на него пишат писатели като Михало Литванус, А. Ротундус, А. Воланус, М. Гусовианус и др. Паралелно възниква и писмеността на литовски език.

Първите литовски книги се появяват в Пруското херцогство. Там значителната част от населението са литовци и от 1525 г. се започва активно реформаторско движение, което държи разпространението на християнството да се извършва на роден език. Кьонингсберг тогава се превръща в централно огнище на Реформацията и в прочутия му университет се отпускат няколко стипендии за литовци. Сред имената на първите професори дори се срещат имената и на литовските учени-хуманисти: А. Кулветис и С. Раполюнис. Църковните песнопения се превеждат на литовски, а през 1547 г. излиза от печат и първата литовска книга „Катехизис“ от М. Мажидаса.

Литовската писменост се утвърждава успоредно с Реформацията. В средата на XVI в. католицизмът започва остра религиозна борба и се сблъсква не само с учението на Мартин Лютер, но и с калвинизма, проникващ чрез Полша. В полза на католицизма обаче започват да действат активно и Йезуитските ордени, които основават школи-колегии. Те издават религиозни книги и се превръщат в огнища на мракобесие. В такива условия се появяват и първите видни представители на литовската писменост — М. Даукша и К. Ширвидас. Наред с църковната литература се печатат и т. нар. панегирици, прославящи светски лица, както и творби от други жанрове. Основава се и театър (1570), а виленската йезуитска колегия престава във Вишша школа — Академия. Откриват се и нови печатници. . .

Реформацията претърпява поражение. Католическите жестокости се засилват, устройват се „ведовските процеси“, разпространяват се заплахите за „кръя на света“, започват „появите на чудеса“, чрез които фанатичните на католицизма заплашват всеки свободомислещ. За своите атеистични възгледи например младият юрист от Брест-Литовск К. Лишинскис е обезглавен и изгорен на клада. . .

През втората половина на XVII и началото на XVIII в. литовската писменост постепенно запада, тъй като полско-литовската държава отслабва и през 1795 г. престава окончателно да съществува. Дългогодишните войни между Русия и Швеция, както и между Русия, Франция и Турция, а така също и междуфеодал-

ните крамоли, чумата и гладът, обедняването на градовете и бедственото положение на крепостните селяни извървело много затрудняват културния и литературния живот.

Литературата през първата половина на XIX в. открива нов период от своето развитие. Границата между XVIII и XIX столетие се явява водоразделът между старата писмена традиция и началото на новата литовска литература. Религиозните съчинения, доминиращи в продължение на два века и половина, са притеснявани вече от произведениата на новата епоха, имащи почти изцяло светско съдържание. Литературният живот става все по-разнообразен. Изменя се творческата атмосфера, започва преоценка на старите естетически ценности. Създават се условия за пораздаването на новите художествени стойности. Самите исторически условия в Литва са променени, тъй като след ликвидирването на полско-литовската държава (1795) вследствие коалицията между Русия, Австрия и Пруссия значителна част от Литва влиза в състава на Руската империя, тръгнала по пътя на капиталистическото развитие. Ала въпреки тежките условия на войни, чума, съсловни крамоли и икономическа изостаналост, полуграмотност и реакция прогресивната обществена и литературна мисъл в Литва си пробива път.

Широкият отзвук от Великата френска революция, близостта до Петербург, влиянието на освободителните движения в Западна Европа, жестокото потушаване на въстанието на декабристите, борбата за отмяна на крепостното право, разгромът на въстанието от 1830—1831 г., закриването на Виленския университет и много други компоненти благоприятствуват за задълбочаването на процеса за формирането на национално самосъзнание у литовците към средата на XIX в. Тогава именно възхожда и националната буржоазия. Зараждат се възможностите и за обособяването на естетиката на класицизма и сантиментализма с тяхната затворена поетика. Тази закономерност важи повече за литературата, създавана до Виленското въстание (1830—1931). А след него се откроява обратен процес: засилват се тенденциите на романтизма в литовската литература. Разчупват се жанровите рамки на художественото мислене, което се освобождава от поетиката на класицизма; обособява се стилстическото своеобразие; записва се фолклорът; многократно се обогатява и литературният литовски език, а основен мотив, в поезията особено, става съдбата на Литва; главната тема в лириката е борбата за национално самосъзнание, за литовско самочувствие, за нови борби срещу националния и социален гнет, за свободна нация, за ярки перспективи, каквито Литва извоюва едва когато става съветска република.

Литературата от втората половина на XIX в. продължава да задълбочава процеса, започнали през първата половина на

века. Революционната атмосфера в Русия — отменянето на крепостното право през 1861 г., въстанието през 1863 г., обхващало Полша и Литва, острите кризи на капиталистическите взаимоотношения, нарастването на националноосвободителното движение и създаването на нелегален печат в Литва (1883) — имат важно и решаващо значение за развитието на литовската национална литература. Освен на романтизма засилват се тенденциите и на реализма в нея. Разширява се и нейният жанров диапазон: преобладават жанровете на лириката; очеркът и разказът се утвърждават, а романът прави първите си плахи стъпки; появяват се и драматични произведения; заявява за себе си и литературната критика; налага се публицистиката.

Литературата на XX в., особено през първите десетилетия, влага много съществени и специфични изменения в своето развитие, за да се обособи като самостоятелен етап. Променя се климатът на обществената и културния живот; нарязват условията за революционни събития (революцията от 1905—1907), а и зримо възрастват количеството и качеството на издаваните книги (на литовски език). Увеличават се тиражите на периодичните издания, а в литературата навлиза ново поколение писатели, формирало се от социалните борби за граждански права и свободи. Завършва периодът на традиционните естетически норми, утвърждавани от романтизма и реализма на XIX в. Започва борбата за по-динамични и по-сложни литературни форми и жанрове...

Сред писателите се заражда силно брожение за идейно и художествено разграничаване. Значително по-упорито се търсят новаторски пътища в изкуството и литературата; засилват се контактите и връзките с другите съседни литератури и по-активно се усвоява прогресивният творчески опит в световен мащаб. В началото на XX в. се отменя забраната над литовския печат. Това обстоятелство разкрива големи възможности за развитието на обществената и художествената мисъл; избухва и революцията от 1905—1907, разклатила из основи цялата система на царския деспотизъм. Този период приключва с епохалното събитие след Първата световна война — с победата на Великата октомврийска социалистическа революция. В резултат на тези неговторими събития литовската литература тръгва в руслото на своето ново художествено развитие. Изпълва достойното място в прозата на литовския Чехов — Йонас Бюлонас, а в поезията — на Юлиус Янонис — най-яркия поет-патриот и интернационалист от този период.

В литературата от периода между 1917 и 1940 г. възниква друга проблематика и се открояват нови направления. Най-общите тенденции на следоктомврийския период оказват съществено въздействие и върху интензивния, разностранен и противоречив литературен процес в Литва. Засилват се и се утвърж-

дават някои аспекти от по-предшния период; формират се различни идейно-естетически направления; рязко се разграничават задълбочаващите се идеологически различия между писателите, обусловени от изострящото се класово разслоение на обществото, от непримиримата борба между революционната и реакционната идеология... Литературата като надстройка не може да остане встрани от политическите и класови борби, от важните събития, от идейните, философските и естетическите проблеми на своето време. Същността на току-що поставените проблеми подробно и изчерпателно се разглеждат в книгата на известния литовски критик и литературовед — Витаутас Галинис — „Новые направления в литовской литературе“ (От символизма до третейфронтовцев), Вильнюс, 1974 (на литовски език), 500 с.

Обзорната глава за този период е написана също от Витаутас Галинис, а очерците за Вайжгантас от Л. Гинейтис; за Винцас Креве от А. Залаторюс; за Людас Гира от К. Довейка; за Антанас Венуолис от Я. Жейкайте; за Балис Сруога от А. Самульонис; за Винцас Миколайтис-Путинас от К. Настопка и за Казис Бянкис от Р. Микшис.

Обзорната глава за „съветския период“ от развитието на литовската литература се разделя на два подпериода: първият — от 1940 до 1956 г., е характеризирани от литературоведите Ю. Качюлис, В. Кубилос, К. Настопка и А. Самульонис, а вторият — от 1956 до наши дни — е представен от В. Галинис, И. Ланкутис, В. Кубилос и Р. Пакалишишкис. Със самостоятелни литературни портрети от първия период са представени писателите Саломея Нерис, Антанас Венцлова и Теофилис Тилвитис (Р. Пакалишишкис), Патряс Цвирка (В. Галинис), Александас Гудайтис-Гузвичюс (А. Самульонис), Казис Борута (Я. Жейкайте), Костас Корскас (Ю. Качюлис), Ева Симонайтите (А. Радзвичюс), Юозас Балтушис (В. Кубилос), а от втория, от най-новия съвременен период са представени портретите на известните литовски писатели — Юозас Грушас, Йонас Авижус, Алфонсас Бельюскас и Миколас Слукшис (А. Самульонис), Едуардас Межелайтис (К. Настопка) и Юстинас Марцинкявичюс (Р. Пакалишишкис).

Съветският период от развитието на литовската литература е представен най-многократно и богато. Това е качествено нов етап, в който литературата се свързва пряко с живота на народа. Партията призовава писателите от различните поколения за активно участие в строителството на социализма и за превъзпитанието на човека. Утвърждават се новото светосъещане и принципите на ленинската партийност и народност в литературата, изкуството и културата. Изчезва базата за различните течения и групировки, основани по-рано на противоречивите идейни позиции на писателите — Социалистическата идеология се превръща във всенародна, а социалистиче-

ският реализъм — в магистрален път в развитието на литовската литература. Към литературата се приобщават широките народни маси — една огромна аудитория, — за която са мечтали всички писатели от миналото. Литовската литература все по-дълбоко и по-органично навлиза в творческата атмосфера на многонационалната съветска литература, утвърждаваща силата, красотата и зрелостта на социалистическото общество.

„История литовской литературы“ обогатява знанията и представите ни за една братска литература, развивала се в тесни контакти с руската класическа и съветска литература, с полската, немската, украинската и белоруската литература. Безспорно не всички аспекти на тези връзки и контрасти са подробно илюстрирани, но те са давали своите тласъци за обогатяване на литовската художествена мисъл. Макар обзорните глави, както и някои от литературните портрети да не са написани равностойно, а на места да се говори най-общо и „конспективно“, то новата литературна история на Литва е ценен и богат извор на знания.

Христо Йорданов

РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ

Реномираното пражко издателство „Одеон“ в продължение на десетилетия улеснява за познаването на своите многобройни читатели с чуждите литератури чрез поредица от речници на писатели от Франция, Скандинавия, Азия и Африка, Италия, Испания и Португалия, Полша, Унгария, Румъния, СССР и Гърция. Сътрудничеството между тази продължаваща и полезна издателска инициатива и научната дейност на чехословашките българисти доведе до издаването на Речник на българските писатели в трихиляден тираж, чието съдържание и организация на изложението е обусловено от създадената вече традиция. Това не е книжарска илюстрация на издавани автори и книги от цял свят, макар че преводната литература е важна част в дейността на „Одеон“. Касае се за стабилен научен труд, който би могъл да се използва както от научни работници, така и от широката читателска публика. Това първо по рода си подобно издание в ЧССР запълва до известна степен липсата на цялостен труд по история на българската литература в тази страна. Структурата на речника е подчинена на тези цели: обширен увод (82 страници), над 700 подредени по азбучен ред имена на писатели и важни литературни явления и накрая таблици, разглеждащи паралелно явления от историята, литературата и другите

прояви на духовния живот. Налице е сериозно отношение към литература и изкуство (по думите на авторите) с хилядолетна история. Речникът се състои от обективни преценки, базирани на съотношението между двата традиционни полюса: форма и съдържание, разглеждани в светлината на марксистското литературознание. Цялостна представа за литературния процес в България дава уводът на речника, основан на литературна и историческа хронология от най-старите писмени паметници до литературния живот от средата на 70-те години на нашия век. Историческата основа е подчертана акуратно с фактологически встъпления към всеки литературен етап. Изложението е аргументирано съобразно с утвърдените норми за периодизация на българската литература. Изчерпателността на увода се подчертава от вниманието към подценявани понякога периоди, като литературен живот през византийското владичество, антифашистката литература през войната, а също и от раздела за детска и юношеска литература. Не е отминат театралният живот и развитието на драматургията може би под влияние на огромната роля на чешкия театър през националното възраждане. Още в самото начало се подчертава, че „сред славянските страни България има най-старата, писана на собствен език литература, която става един от компонентите на европейската средновековна култура“. Високо е оценена Търновската школа, „причинила голяма вяла на литературно влияние в книжовността на съседните славяни“. Въз основа на чешкия литературен опит е разглеждана бароковата литература. Авторите констатира, че за разлика от Чехия сред българите реакционният, противореформационен елемент на барока не играе никаква роля. Въпреки че католицизмът не е имал дълбоки корени в България, то някои от българските писатели-католици могат да бъдат включени към най-добрите имена от световната барокова литература. Въпреки че фолклорът не е пренебрегнат, липсват трансформационните процеси между народно творчество и литература — основа на възрожденската ни книжовност. В духа на сравнителното славянско литературознание добре е очертано създаването на условия за пълноценна рецепция на чужди литератури у нас. Влиятелният чешки, революционен, междувоенен авангард вероятно е причина за насочване вниманието на авторите към септемврийската поезия и за интересното разделение на българската литература през 1918–1939 г. на две основни течения: есхатологически реализъм, разглеждан жанрово, и хуманистично-демократично течение, включващо Н. Ракин, А. Страшимиров, Й. Йовков, Св. Минков и др. Уводът завършва с влиянието на Априлския пленум върху съвременните автори, изграждащи профила на днешната българска литература. На приносно ниво са и констатациите за засилването на интереса към светско четиво след походите на

* Slovník spisovatelů. Bulharsko. I. Dobrovský, D. Hronková, L. Nováková, Z. Urban Praha, 1978.